מוסף הארץ
9 10 2020

"ייצגתי אנשים ברגעי השפל העמוקים של חייהם. ניצלתי כל חולשה אנושית, כל סטייה, כל פחד"

ההתפכחות של מיכל פיין מעבודתה כעורכת דין מצליחה לענייני משפחה הובילה אותה לשנות מן היסוד את האופן שבו מתגרשים בישראל. ראיון

מירב מורן

מיכל פיין. רוב עורכי הדין
נגעלים מהתחום

"פיתחתי רשעות, לא ראיתי בעיניים. יש גירושים שבהם פשרה היא מוות"

במשך שנים היא ליבתה סכסוכים, שיסתה בני זוג זה בזה ונכנסה לתחתונים של הלקוחות. היום היא עומדת מאחורי חוק שחתך בחצי את תביעות הגירושים בישראל. עורכת הדין המצליחה מיכל פיין מספרת מה גורם לזוגות להתגרש — ולמה לפעמים עדיף לפנות לרבנות

מירב מורן צילום: מגד גוזני

תהיי מסוגלת להגיד לשופט שהאישה הזאת זונה?" בשאלה זו נפתח לפני 20 שנה ראיון העבודה הראשון של מיכל פיין. שבועות ספורים אחר כך, היא מצאה את עצמה באולם בית המשפט, טוענת שאשתו ואם ילדיו של הל־קוח שלה מקיימת יחסי מין עם גברים תמורת כסף. "הלסת של השופט נשמטה, אך זה היה הטיעון המרכזי בתביעת הגירושים שהכינו במ־שרד", היא מספרת. "שלחו אותי, עורכת הדין הצעירה שרק הגיעה מההתמחות, לעשות את העבודה השחורה". במידה רבה, התיק הראשון שלה עיצב את השנים הבאות בקריירה שלה. "מכאן ואילך הייתי מיכל האדומה", היא אומרת כשאנחנו נפגשות בימי הסגר בשדרות בן־גוריון בתל אביב. "התלבשתי באדום, במשך שנים גם צבעתי את השיער באדום. ידעו שכשיש מקרה קשה — צריך לתת אותו לג'ינג'ית".

פיין (46) היא מעורכות הדין המובילות בארץ בתחום דיני משפחה. וכפי שהיא מעידה בעצמה, זה ממש לא אומר רק דברים טובים. "רוב עורכי הדין נגעלים מהתחום, כי הדרך למוניטין מקצועי בו נסללת בתכסיסים בקישקש ובתחתונים של הלקוחות", היא מעידה בגילוי לב. "במהלך הש־נים למדתי שההצלחה בתחום תלויה בפיתוח של רשעות. כדי לישון בשלווה, עורכי הדין מספרים לעצמם שהם מגוננים על הלקוחות מפני רשעות גדולה יותר. יש מקרים שזה נכון, בטוח שזה לא נכון בכל המקרים".

ההבנה הזאת, לגבי עצמה ולגבי המקצוע שבו בחרה, הובילה אותה בשנים האחרונות לשינוי כיוון שנועד לשנות מהיסוד את תהליך הגירושים בישראל. פיין ניסחה את החוק החדש ליישוב סכ־סוכי משפחה והיתה המשפטנית שליוותה את ח"כ מרב מיכאלי שיזמה וקידמה אותו בכנסת במשך שבע שנים. החוק, שהוחל בארבע השנים האחרונות כהוראת שעה ואושר סופית בחודש שעבר, חולל מהפכה בשיטת הגירושים בישראל. הוא מחייב בני זוג שמתגרשים לקיים פגישות הידברות עם מטפל — לפני שפונים להליך משפטי.

לפני שנחקק החוק, תנאי הגירושים בישראל דחפו לעימות גם במקרים שבני הזוג לא כיוונו לכך, משום שכדי להתגרש צריך היה להגיש תביעה בבית משפט או ברבנות. החוק החדש, שנועד בראש ובראשונה לצמצם את הפגיעה בילדים בתהליך הגירושים, נחשב מתקדם מאוד בעולם. הוא גם נחשב שנוי במחלוקת, משום שהוא נותן למדינה סמכות חזקה במיוחד להתע־רב בחיי המשפחה.

בתחתונים של הלקוחות

כמי שגדלה לשני הורים עורכי דין, פיין הר־גישה תמיד שקריירה משפטית היא האופציה היחידה עבורה. כבר בתיכון למדה שתי יחידות בגרות במשפטים אצל עורכת הדין הילה גרסט־לר, אז עוד לא שופטת. היא גרה עם בעלה ושלו־שת ילדיה בין כיכר רבין לכיכר דיזנגוף. את בן זוגה, אמן רב־תחומי, הכירה כששניהם עבדו בלונה פארק בחופש הגדול בין כיתה י"א ו־י"ב, ומהקיץ ההוא הם לא נפרדו.

היא חריפה ורהוטה, ומגיעה לפגישה שלנו חמושה בפנקס עם רשימת נושאים לשיחה, עקרו־נות ודוגמאות, הפניות למחקרים אקדמיים ומסמ־כים שמתעדים את הקרב על החוק, מהיום שמיכאלי גייסה אותה למאבק. אבל יותר מכל, היא מגיעה עם סיפורים. כאלה שממחישים היטב את תחושת הגועל שחשה מהמקצוע.

"הגיעה אליי, למשל, לקוחה עם ילדים בוגרים ונכדים, שהתאהבה באדם אחר", היא נזכרת. "מא־חר שהיתה מסורתית, רומן לא בא בחשבון והיא החליטה להתגרש. ביקשתי, כרגיל, שתכין רשימת טענות כלפי בעלה: הוא קמצן, מתעלם מצרכיה, מעליב אותה בפומבי ומעולם לא עזר במטלות הבית. התגובה שלה הפתיעה אותי: 'בעלי בסדר גמור. הוא היה אב טוב, כיבד אותי ולא הזיק מעו־לם. אין לי טענות כלפיו. פשוט הפסקתי לאהוב אותו'. אהבה שנגמרה אינה עילה לגירושים, ו'בעלי בסדר אבל מתחשק לי לבלות עם מישהו אחר' אינם החומרים שמהם מכינים תביעה לפירוק מש־פחה בבית משפט. הסברתי לה שאחרי 30 שנות ני־שואים, תמיד אפשר למצוא משהו, וצריך לנסח אותו כמו כתב אישום: חריף וקיצוני, על מנת לס־תום כל פתח לתביעות שיגיעו בתגובת הצד השני".

לדבריה, דוגמה זו מייצגת את הפרקטיקה המ־קובלת בתחום — עורכי הדין לוקחים את רשימת הטענות שמכין הלקוח או הלקוחה, מעצימים ומק־צינים אותה: אם האישה הצליחה מקצועית והתקד־מה לעמדה בכירה, כותבים שהיא הזניחה את הבית והילדים גדלו בלי אם. אם הבעל לא הסתדר עם החותנת, הוא חיבל בכוונה תחילה בקשריה עם משפחתה. אם הלקוחה אומרת ששכבה עם בעלה גם כשלא התחשק לה, בתביעה יכתבו שהוא כפה את עצמו עליה. ואם הלקוח מספר שאשתו נהגה לצאת לבלות בלעדיו, היא בוגדת סדרתית.

"בשעת צורך, נלביש על אישה מחזר ונתעד את התפתחות הקשר ביניהם כהוכחה שאינה נאמנה לבעלה", אומרת פיין. "אם בכך תלויה הצלחת התביעה, מוצאים את הדרך לשלם למח־זר מפליל, וכבר היו דברים מעולם". בקריירה שלה כבר התמודדה עם בני זוג שהאזינו זה לזה בכל האמצעים שטכנולוגיות "בית חכם" מאפש־רות ופרצו לטלפונים סלולריים, כדי לספק ראיות שיבססו את תביעותיהם.

הדוגמאות האלה, שהצטברו לאורך שנים של עבודה בתחום, הובילו את פיין למסקנה שנדרש בו מהפך. "בחלוף השנים ראיתי שגם אם אני מנ־צחת במשפט, הלקוח שלי מפסיד — החיים שלו נהרסים", היא אומרת בכנות. "ההרס טבוע בשי־טה: כשאדם שרוי במשבר גירושים, כל סיטואציה מקבלת פירוש שלילי, רואים את הרע ושוכחים את הטוב. זה אנושי וזה עוזר להיפרד, אבל הבעיה היא ששיטת המשפט המסורתית ממנפת את המ־נגנון הנפשי הזה למנגנון הרסני. ייצגתי אנשים ברגעי השפל הכי עמוקים בחייהם. היסטריים, פרנואידים, מוכי חרדה, עם ילדים שמידרדרים להתמכרות לסמים ולניסיונות התאבדות בגלל המשבר. ראיתי את עצמי ועוד עורכי דין מנצלים כל חולשה אנושית, כל סטייה, משתמשים בפח־דים ובדחפים הכי ראשוניים של בני האדם, לא רואים בעיניים, ומנהלים הליכי גירושים שבהם פשרה פירושה מוות. זה לא מפתיע, הרי אתה קו־נה את עולמך במעלה הערכאות ועד בית המשפט העליון כשאתה מצליח להשיג בשביל הלקוח יותר. בדרך כולם נכתשים, ובמשפט הכל תקף: גם האשמות הדדיות בפדופיליה. ליוויתי הליך פרי־דה בין בני זוג שהיה להם ילד רגיש במיוחד. הוא סיפר לכל אחד מההורים שההורה השני מכה ומ־נצל אותו. לשניהם הוא שיקר, כי בחושיו החדים תפס שכדאי לספר להם דברים כאלה במהומת המחלוקת עליו. הוא רק רצה לרצות אותם".

"היום אני יודעת שאנשים יכולים לצאת מגי־רושים כשהם מרוסקים לחלוטין, והם יכולים לצאת מחוזקים עם כלים להתמודד עם השינוי

שקרה במשפחה שלהם", היא אומרת. "מיכל של פעם היתה משאירה אדמה חרוכה, הייתי לוקחת לקוחות ויריבים לקצה. אדם מיואש וכנוע ייתן לך בסוף מה שאתה מבקש. היום אני רוצה לה־שאיר לאנשים תקווה, זו עריכת דין טיפולית. במקום להכניע את הצד השני, אני מעצבת תוכ־נית הבראה למשפחה".

"החוק החדש הוא פתח שמסיט את בני הזוג מדו־קרב קטלני של השמצות, למסלול שמטרתו הסכמה הדדית", היא ממשיכה. "במקום לנסח כתב תביעה מכפיש שמבטיח הסלמה, בנוהל החדש מגי־שים בקשה ליישוב סכסוך ומקבלים הזמנה לניהול משא ומתן. שינינו את ברירת המחדל".

> פיין מספרת על זוג שחילק במהירות רבה רכוש בעשרות מיליוני שקלים, אך כשהגיעו לחלקת קבר משותפת הם נתקעו ולא הגיעו להסכמה במשך חודשים. זוג אחר לא הצליח להגיע להסכם פרידה בגלל סט של סכו"ם

ההבטחה של אפי נוה

החוק התקדם בכנסת בשיתוף פעולה מימין ומ־שמאל: היוזמה היתה של מיכאלי (עבודה) והוגשה עם ח"כ יריב לוין — סמן ימני בליכוד. לחלק מהד־רך הצטרפה חברת הכנסת לשעבר שולי מועלם ממפלגת הבית היהודי. אבל לא סתם זה לקח שבע שנים. הצעת החוק נתקלה בהתנגדות — יש שיגידו צפויה — בעולם המשפט. שופטים בבתי המשפט למשפחה סברו שהחוק נאיבי, טענו כי הוא מערער את מעמד השופטים כמיישבי סכסוכים לטובת הציבור ואף אמרו זאת בפומבי.

עורכי דין לענייני משפחה טענו שהגישה הטיפולית היא העמדת פנים, שהחוק יאריך את הליך הגירושים ואף הרחיקו לכת ואמרו שמדו־בר בבגידה במקצוע, שבמהותו מייצג לקוח אחד ומגן מפני הצד השני. מעל אלה ריחף האיום על הפרנסה. בשיח הפנימי ובפרסומים המקצועיים כינו עורכי דין את החוק "ביס" (ראשי תיבות של בקשה ליישוב סכסוך), כדי לרמוז לנגיסה הצ־פויה בהכנסותיהם. אפי נוה, שרץ אז לראשות לשכת עורכי הדין, השתמש בתסיסה לגיוס קו־לות והבטיח למגר את רוע גזירת החוק. עורכי דין אף עתרו לבג"ץ נגד החוק, אך נדחו.

לשכת עורכי הדין ממשיכה עד היום לנסות לד־חות את מימוש החוק, אף על פי שעבר בקריאה שנייה ושלישית בכנסת.

"בתחילת הדרך היתה פאניקה כי עורכי דין התרגלו לקבל הרבה מאוד כסף מיד בפתיחת הליך הגירושים", אומרת פיין. "עם הזמן הם עברו אבולוציה. עורכי הדין למדו שאפשר לעשות לא פחות כסף גם ממשא ומתן שמתנהל מחוץ לכות־לי בית המשפט".

ויש דווקא גורם אחד, זה שנחשב מיושן ושמרני, שלא התנגד לחוק — הרבנות. "הרבנות פשוט לא הרגישה שהשינוי פוגע בסמכותה", אומרת פיין. "בתי הדין הרבניים גורסים ש'הפשרה טובה מן הדין, לפי היהדות אפשר להתגרש בהסכמה, וזה אפילו עדיף. הדרישה הנודעת ל'שלום בית' לא נו־בעת מרצון לאלץ זוגות להישאר נשואים בעל כור־חם, היהדות אינה קתוליות. שלום בית הוא מושג שמייצג גישה של כובד ראש בגירושים, מהלך שצ־ריך להפעיל בו שיקול דעת ולנהל בתשומת לב, שלב אחר שלב.

ובכלל, לדברי פיין, במקרים רבים הדיינים מת־בררים כמועילים וגמישים יותר מאשר בתי המשפט למשפחה. "דיינים ברבנות יותר קרובים למציאות ולשטח", היא אומרת מניסיונה. "לדוגמה, אישה שייצגתי וביקשה שתעבור לגור ליד הוריה, קיבלה את תמיכת בית הדין הרבני, למרות שהדבר גזר שתגור הרחק מהגרוש, אבי ילדיה. הדיינים ברבנות הבינו שזו דרכה להשתקם ולקבל תמיכה ממשפחתה. בית משפט לענייני משפחה לא היה מסכים לדרישת האישה, בגלל עקרון השוויון. השו־פטים מנותקים לעומת הדיינים בבית הדין הרבני שעליהם מרגישים שהם מחוברים לחיים אמיתיים. אולי משום שהם גם חברים בבית כנסת וחיים בקהילה. גם משום כך ובניגוד לדעה שהיתה רווחת בעבר, כיום לנשים עדיף לפנות לרבנות, שם עדיין ברירת המחדל להשאיר את הילדים אצל האישה".

גם במקרה שהאישה שכבה עם מישהו אחר?

"לא. אם בגדה ויש הוכחות. עדיף לה לנהל את התיק בבית משפט".

עדיין נפרדים, אבל אחרת

בחקיקה החדשה הצטרפה ישראל למדינות מת־קדמות שהצליחו להטמיע תרבות אחרת לניהול סכסוכים משפחתיים. דנמרק מציעה לאזרחיה שי־רותי יישוב סכסוכים כבר מאמצע המאה שעברה, וכיום רק 6% ממקרי הגירושים מגיעים לדיון בבית המשפט. גם אוסטרליה מציעה לאזרחיה מערכת ממשלתית לפירוק משפחות הכוללת מעטפת בעלי מקצוע, ובהם מטפלים פסיכולוגים במחירים סמ־ליים עבור כל הנוגעים בדבר: ילדים והורים. הליך החקיקה בישראל השלים מהלך שזרעיו נבטו לפני כמעט 30 שנה, אז התפרסם הספר "גירושין בדרך אחרת" של הפסיכולוגית ד"ר סוזן זיידל, חלוצת שיטת הגישור בארץ, ושקודם במשך שנים על ידי עמותת "להתגרש בשלום", שפיין חברה בה.

ארבע השנים שבהן יושם החוק הספיקו כדי להבהיר עד כמה הוא משמעותי. הנתונים שנאספו מבתי הדין הרבניים, מהנהלת בתי המשפט וממוסדות הרווחה מדברים בעד עצמם — מיולי 2016 חלה צניחה של יותר מ־50% בתביעות הגירו־שים שהוגשו ברבנות ובבתי המשפט (בשנה הרא־שונה ליישום החוק, הירידה היתה דרמטית אפילו יותר והתקרבה ל־70%, אך בהמשך המספרים התאזנו). כך, אם לפני החלת החוק, הוגשו בבתי משפט למשפחה כמעט 30 אלף תביעות בשנה, בשנה שעברה הוגשו כ־15 אלף. ברבנות הירידה חדה אפילו יותר: בעבר הוגשו יותר מ־18 אלף תביעות מדי שנה, ובשנה שעברה מספר זה צנח לפחות מ־7,500 מקרים. בשנים אלה לא חל כל שינוי במספר הזוגות שנפרדו בישראל, אלא רק באופן שבו עשו זאת.

במקביל לכך, משך הדיונים הממוצע בתיקי גי־רושים התארך. אם תיק גירושים התנהל בעבר בבית המשפט בממוצע במשך 189 ימים, היום הוא נמשך 233 יום — חודש וחצי יותר. על פניו, נתון זה נשמע שלילי, אך בהנהלת בתי המשפט סבורים שהדבר מעיד דווקא על יעילותו של החוק — התי־קים הפשוטים נפתרים בגישור וכלל לא מגיעים לבית המשפט, ולכן בית המשפט מטפל בעיקר במ־קרים המורכבים שדורשים התדיינות ממושכת.

מעניין לציין שב־40% מהמקרים הצדדים כלל לא מופיעים לדיון הגישור שנקבע עבורם במערכת הציבורית. ייתכן שאחת הסיבות לכך היא זמן המ־תנה ארוך מדי — לעתים אפילו חודשיים — עד לקביעת פגישה ראשונה. הדבר נובע ממחסור בת־קנים בתחום ומהווה מכשול משמעותי ביישום החוק. ולמרות זאת, רוב הזוגות שהבריזו מהדיון לא הגיעו לבית המשפט או לרבנות. העובדה שמכל מאה זוגות שהגישו בקשה ליישוב סכסוך, פחות מ־50 הגיעו לתביעה, מעידה שרוב הסכסוכים המ־שפחתיים מטופלים היום בדרך כלשהי שאינה בית משפט — ייתכן שפנו לגישור פרטי, לטיפול או למשא ומתן באמצעות עורכי דין. רובם המוחץ נפ־רדו, אבל בדרך פחות קונפליקטואלית.

"טיפלתי למשל במקרה שבו אישה נשואה נכנ־סה להריון מהמאהב שלה והחליטה ללדת את הילד", מספרת פיין. "הבעל היה יכול למרר את החיים לאשתו ולהרוס גם את חיי הילד, שהיה מוג־דר ממזה. בהליך הגישור הגיעו להסכמה שהמאהב יאמץ את הילד באופן חוקי. גם לבעל היה אינטרס שכך יקרה — אבהות היתה כורכת אותו באחריות כלכלית לילד שאינו שלו. הסכם כזה יכול להתגבש במשא ומתן שמטרתו להגיע להסכמה, לא במערכת שמושכת את שני הצדדים להתנגש זה בזה, כדי להשיג יותר מהצד השני.

ויש מקרה של נער, שהוריו בהליך גירושים, שביקש לצאת לחו"ל. לאחר שאביו סירב, הנער בי־קש להגיש נגדו תביעה. החוק החדש מנע זאת, וחייב למסור במקומה בקשה ליישוב סכסוך. "אחרי ששני הצדדים טיפסו על עצים גבוהים מהסוג האופייני למשפחות במערבולת גירושים, האב והבן נפגשו אצל העובדת הסוציאלית", מספרת פיין. "יחד איתה הגיעו להסכמה שהילד ייסע לחו"ל בה־תאם להתפתחות משבר הקורונה. מהמפגש הם יצאו מחובקים. זה לא היה קורה אם הם היו מתמו־דדים על הסוגיה בבית משפט, כתובע ונתבע המיוצגים כל אחד על ידי עורך דין".

פיין מספרת על דוגמה נוספת שקשורה בהסד־רי ראיית ילדים — נושא שהופך במקרים רבים לעימות קשה ביותר.

כך היה עם בני זוג שנאבקו על זמני השהייה עם הילדים. ככל שהילדים הבוגרים שהו יותר זמן אצל אחד ההורים, נשפך עוד דלק לסכסוך — וזה התנהל על גבה של הבת הצעירה, שהיתה קטנה מכדי להַ־חליט בעצמה היכן היא ישנה. זה הגיע למצב שבו זמני הבילוי עמה נמדדו בעזרת שעון חול — על הדקה ממש. במפגש ההידברות, העובדת הסו־ציאלית כיוונה את ההורים לגלות שבנוסף לזמן עמם הילדה צריכה זמן לעצמה. היא גרמה להם להבין שירוויחו יותר אם יקיימו דיאלוג ענייני על הצרכים והרצונות של הילדה, במקום לחלק בדיוק אובססיבי את זמני הבילוי איתה.

במקרים רבים הגישור לא מצליח. אבל מתברר כי עצם הפנייה להידברות עשויה להשפיע על ההליך. במשבר גירושים בני אדם נוטים לעבור לדפוסים ילדותיים ופוגעניים, מתארים את המ־ציאות באופן דיכוטומי בין טוב לרע ורואים רק את בעיותיו של האחר. מיישב סכסוכים — בניגוד לעורך דין — חותר לרסן את בני הזוג ולהוביל

צילום: טלי מאייר

"בית המשפט מנותק לעומת בית הדין הרבני", אומרת פיין. "הדיינים מחוברים לחיים האמיתיים, אולי משום שהם גם חברים בבית כנסת וחיים בקהילה. לכן, בניגוד לדעה שהיתה רווחת בעבר, עדיף לנשים לפנות לרבנות"

אותם לראות בצד השני גם דברים חיוביים. התה־ליך כולל חזרה אל התקופות הטובות המשותפות והוקרה של התרומה שהיתה להם זה לזה.

וכן, יש אפילו מקרים שבהם זוגות החלו בפגי־שת יישוב סכסוכים לקראת גירושים, ובסוף נשארו יחד. כמו המקרה של זוג שעמד להתגרש בעקבות רומן שניהלה האישה. אחרי מפגש יישוב סכסוכים וטיפול אישי שכל אחד מהם עבר, הם חזרו לחיים משותפים ולמערכת נישואים חזקה יותר.

הרומנטיקה אשמה בכל

החוק משפיע על ישראלים רבים. שיעור הגי־רושים בישראל עלה בהדרגה בעשרות השנים האחרונות, ועומד כעת על 30%. שיעור זה עדיין נמוך ביחס לאירופה (35%) ולארה"ב (38%), אך עדיין מדובר בעשרות אלפי בני אדם שעוברים את התהליך מדי שנה. "אנחנו מגיעים ל־11 עד 14 אלף בקשות לפירוק נישואים בשנה", אומרת פיין, "ויש עוד זוגות רבים שלא היו נשואים ואינם נכנ־סים לסטטיסטיקה".

פיין מסבירה מניסיונה מהם הגורמים שמאיצים גירושים. ראשית, ישנן סיבות הכלכליות — הע־לייה ברמת החיים ובהכנסה הפרטית מאפשרת לאנשים להסתדר ברווחה יחסית גם עם משכורת אחת. בהמשך לכך, פיין מטילה את האשמה על "התפשטות הפנטזיה הרומנטית", להגדרתה. "זוגות מתאהבים, מתחתנים, מביאים ילד ראשון, בלי שמ־סכמים מראש כמה ילדים יהיו, מי יתפקד כהורה הביתי, מי יוותר על הקריירה קודם ואיפה יתבססו מגורי הקבע של המשפחה", היא אומרת. "מבחינה זו, החרדים — שמקיימים משא ומתן לפני החתונה ומסכמים את התנאים מראש — עושים דבר יותר נכון".

לבסוף, פיין אומרת שגם הבדלים תרבותיים וכ־לכליים בין בני הזוג משחקים תפקיד משמעותי. לדבריה, מחקרים מצאו שככל שבני הזוג מגיעים ממוצא זהה, יש להם יותר סיכוי לשרוד כזוג.

זה נשמע מאוד סטריאוטיפי.

"טיפול אפקטיבי בסכסוכים משפחתיים חייב להביא בחשבון הבדלים כאלה", היא אומרת. "בארה"ב מדברים בלי היסוס על מאפייני גירו־שים בקהילה הלטינית ובקהילה השחורה. אצל הלטינים, שמגיעים מרקע קתולי, יש בגידות ויש שיכורים, אבל יש גם קושי לשנות את המבנה המשפחתי ולחלק לשני בתים. בקרב השחורים שכיח המצב שהאבות פשוט נעלמים מהתמונה. אצלנו ידועות עדות שבהן צריך להכפיל מראש את שכר הטירחה, כי הלקוחות קשים. ואני לא מתכוונת לאנשים ממוצא פולני, שגם להם יש מאפיינים ברורים: חרדה קיומית. אם לפולני אין חצי מיליון שקל בעובר ושב ליום סגריה, הסכסוך לא יסתיים.

"יש עדות שבהן מתנות אירוסים הופכות למח־לוקת מרה. היה לי מקרה שבו כלה קיבלה טבעת יהלום מהורי החתן והורי הכלה החזירו בשעון לח־תן שמחירו היה עשרות אלפי שקלים. בראשית הליכי הגירושים, האישה החזירה את הטבעת לחו־תניה. כשהורי הבעל גילו שהיהלום היקר שנתנו הוחלף בזרקוניה ששווה פרוטות, הם לא אמרו מי־לה. ביום הגט הבעל הגיע עם השעון היקר על פרק ידו. אחרי שהגט נמסר, הוא הסיר את השעון, הניח אותו ביניהם וניפץ אותו בפטיש".

ובאמת, לעתים קרובות המחלוקת בין בני הזוג בכלל לא קשורה לכסף. פיין דוחה את הדעה הר־ווחת שלפיה ככל שעומד על הפרק יותר כסף, הס־כסוך יהיה יותר ממושך. "סכסוך כספי תמיד מבטא משהו רגשי", היא אומרת, "וכולם מצטטים את המקרה הנודע של זוג שרב על מגרש שהיה שווה 300 אלף שקל וכל אחד מהם הוציא על עורכי דין יותר מ־100 אלף שקל.

פיין מספרת לדוגמה על זוג שחילק רכוש בעש־רות מיליוני שקלים בהליך מהיר מאוד, אך כשהגי־עו לחלקת הקבר המשותפת שהיתה רשומה על שם אחד מהם, נתקעו ולא הגיעו להסכמה במשך חוד־שים רבים. "הילדים המשותפים ודאי היו רוצים שהוריהם ייקברו יחד, אבל מה יקרה אם אחרי הגי־רושים יגיעו ילדים חדשים, ואפילו רק בני זוג חד־שים?" היא אומרת. "מה תרגיש אישה כשתעלה לקבר בעלה ותדע שאינה יכולה להיקבר לידו, או קשה מכך — שהוא קבור ליד אשתו הקודמת?"

במקרה אחר, פיין טיפלה בזוג שלא הצליח להגיע להסכם פרידה בגלל סט של סכו"ם. האישה אמרה שהיא לא יכולה לדמיין את בעלה וילדיה מסבים לשולחן עם מי שכינתה "המאהבת" כשהם אוכלים בסכו"ם את ארוחת הערב המשפחתית. "האם הגיוני לעכב הסכם גירושים בגלל זה?" תוהה פיין, "זה לא הגיוני, זה רגשי. ולכן אני יכו־לה להבין את ההתעקשות של האישה. גם את ההתעקשות של הגבר אני מבינה. הוא מצדו פירש את הוויתור על הסכו"ם ככניעה לשיגיונות האישה שמהם סבל במשך שנים. לכן, כשאני באה ליישב סכסוכי גירושים, אני מסיטה הצדה את השיפוטיות ומוציאה מהמשוואה מושגים כמו 'נו־רמלי', 'מקובל'. ללקוח שלי יש בעיה, וכעורך דין התפקיד שלי אינו לשכנע שהצד השני טועה, אלא להבין מה כל צד צריך ולמה הוא צריך, על מנת לפתור את הבעיה של שניהם".

אף על פי שלעתים קרובות המאבק הכלכלי הוא רק תירוץ, סכסוכי גירושים עולים הרבה כסף. לפי הערכות, תיק גירושים בתל אביב עולה בין 50 ל־100 אלף שקל לכל צד. אצל עורך דין מהשורה הראשונה, דמי הטירחה יכולים להגיע עד 300 אלף שקל. ויש לעתים גורמים מתערבים שהופכים את הסכסוך לארוך ויקר אפילו יותר.

לפיין יש למשל בטן מלאה על העמותות שנכנ־סו לעולם הגירושים, הן אלה בעלות האג'נדה הפ־מיניסטית והן אלה המגנות על זכויות הגברים. לדבריה, פעילותן גרמה להשתלטות השיח המגדרי בתחום — שתורם להסלמת הסכסוכים המשפח־תיים. "מכניסים לאנשים רעיונות לראש, כמו 'שמירה על רמת חיים'", היא אומרת, "אין דבר כזה. יש תקציב משפחתי אחד ובפרידה הוא נחלק לשניים ולכן מה שהיה הוא לא מה שיהיה. המשמ־עות של גירושים היא ירידה ברמת החיים".

כך גם בכל הקשור למשמורת על הילדים. "ברי־רת המחדל בבתי המשפט בישראל הוא משמורת משותפת, גישה שהועתקה מארה"ב כדי שהורים לא יוכלו להיעלם מהתמונה", אומרת פיין. "אצלנו הבעיה לא קיימת כי החוק הישראלי מחייב את שני בני הזוג להיות נוכחים בחיי הילדים. כפמיניס־טית, המציאות אינה מוצאת חן בעיניי, אך היא עו־בדה: ברוב המקרים הבעל הוא הדמות המפרנסת, ובכל המקרים יש רק שבעה ימים בשבוע שאי־אפ־שר לחלק שווה בשווה בלי לשגע את הילדים. בשם השוויון יוצרים לילד מציאות של שינה בכל לילה בבית אחר, על מיטה עם כרית ושמיכה אחרת. יש ילדים שזה מתאים להם, יש ילדים שסובלים. אבל יש מי שמפמפם שאם תראה את הילד חמש שעות פחות מאמא שלו, זו פגיעה בכבודך. יש לי הרבה כבוד לשוויון כערך, אך בעניינים משפחתיים הוא לא תמיד מתאים. אין דמוקרטיה במשפחה, וכשמנ־סים להשיג בכל מחיר שוויון, גורמים לעוול".

בסופו של דבר, אומרת פיין, אין דבר כזה "אחרי הגירושים". גירושים אינם אירוע שנגמר, הם אירוע מצטבר — יש מה שקורה לפניו ויש הרבה מאוד שיקרה אחריו. למעשה, 20% ממקרי הגירושים ממשיכים להעסיק את בתי המשפט גם אחרי ההפ־רדה הרשמית. "לכן, בהליך גישור אני מבקשת מב־ני הזוג לדמיין את העתיד הרחוק", היא אומרת. "מה תרצו שהילדים שלכם יספרו לנכדים שלכם על הגירושים שלכם? גם אם התגרשתם כשהילד בן ארבע, כשהוא יתחתן בגיל 40, שניכם תרצו לעמוד מתחת לחופה. אולי תבואו עם בני זוג חדשים, אולי עם ילדים נוספים, כולם יהיו שם. מה תרגישו?" ■